

RESILIENCE

e-ISSN: 2602-4667

Eskişehir Teknik Üniversitesi

Resilience

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/resilience>

Mahalle Afet Gönüllüleri; Kentsel Dirençlilik/Dayanıklılık ile İlişkisi Neighborhood Disaster Volunteers; Relationship with Urban Resilience

Alper USTA¹ , Emin ULUGERGERLİ²

ORCID 0009-0001-6595-5970

ORCID 0000-0001-5639-1109

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Doğal Afetlerin Risk Yönetimi Ana Bilim Dalı, 17100 Çanakkale Türkiye² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü, 17100 Çanakkale Türkiye

Öne Çıkanlar / Highlights

▪ Mahalle Afet Gönüllüleri	▪ Neighborhood Disaster Volunteers
▪ Afet Yönetimi	▪ Disaster Management
▪ Direnç ve Dayanıklılık	▪ Resistance and Durability

Makale Bilgisi / Article Info

Gönderim / Received:
28/11/2024Kabul / Accepted:
07/07/2025

Anahtar Kelimeler

Mahalle Afet
Gönüllüleri,
Dayanıklılık,
Dirençlilik,
Afet Yönetimi,
Gönüllü

Keywords

neighborhood disaster
volunteers,
durability,
resistivity,
disaster management,
volunteer

Özet

Mahalle Afet Gönüllüleri (MAG) ile afet yönetimi sürecinde, toplumun en temel birimi olan mahalle odaklı bir yaklaşım benimsenerek dirençli kentler oluşturulabilir. 2024 yılı itibarı ile ülkemizde 41 ilde MAG yapılanması kurulmuştur. Ancak farkındalık yeterli seviyede değildir. MAG örgütlenme eğitim ve ekiplerin akreditasyon çalışmaları devam etmektedir. Çalışmamızda dirençlilik, dirençli kent ve toplum üzerine değerlendirmeler yaparak MAG süreci açıklanmış, mahalle düzeyinde afet gönüllüğü ve toplumsal katılımının artırılması için stratejiler sunulmuştur.

Önerilerimizde vurgulanan hususlar arasında, dirençli toplumların oluşumu ve afet anında müdahale yetkinliklerinin yanı sıra uygulanabilir risk yönetiminin katkılarıyla can ve mal kaybının azalması ve bireysel farkındalıkların toplumsal norm haline gelerek yaygınlaşması yer almaktadır. MAG işleyişi, bireylerin afet risklerine karşı bilinçlenmesine yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları aracılığıyla afetlere karşı toplumsal hareket tarzına dönüşmelidir.

Bu bağlamda, MAG'ın olası etkileri ve yararları birlikte ele alınarak incelenmiştir.

MAG, toplumun afetlere hazırlık düzeyini artırarak hem Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) hem de Türkiye Afet Müdahale Planının (TAMP) tüm kesimler tarafından bilinmesini sağlayacak, halkın katılımı ile mahalle afet planlarını oluşturarak, sadece afet anında değil, günlük yaşamda da risklere karşı daha dikkatli ve hazırlıklı bir toplum inşası sürecine katkı sağlayacak bir sivil yapılanma olarak dirençli kent ve dirençli toplum inşasında kritik bir rol oynayacaktır.

Abstract

With neighborhood disaster volunteers (MAG), resilient cities can be created by creating a neighborhood-based approach, which is the smallest element of the society in the disaster management process. As of 2024, MAG organizations have been established in 41 provinces in our country. However, awareness is not at a sufficient level. MAG organization, training and accreditation of teams are ongoing. In our study, the MAG process was explained by making evaluations on resilience, resilient city and society, and strategies were presented to increase social participation in disaster volunteering at the neighborhood level.

In our recommendations, it is emphasized that the formation of resilient societies can be ensured by reducing the loss of life and property by contributing to a feasible risk management and by transforming individual awareness into a social action style by spreading. MAG functioning, training and awareness raising activities that increase the awareness of individuals against disaster risks should turn into a social action style in combating and responding to disasters.

For this purpose, the possible undesirable effects and benefits of the organization were also examined.

MAG will play a critical role in building a resilient city and a resilient society by increasing the level of preparedness of the society for disasters, ensuring that both Turkey Disaster Risk Reduction Plan (TARAP) and Turkey Disaster Response Plan (TAMP) are known by all segments of society, creating neighborhood disaster plans with the participation of the public, and contributing to the process of building a society that is more careful and prepared against risks not only during disasters but also in daily life.

1. GİRİŞ

Günümüzde Dirençlilik ve sürdürülebilirlik, disiplinler arası kavramlar haline gelmiştir ve bireyden ekosistemlere, topluluklardan küresel sistemlere kadar farklı ölçeklerde kullanılmaktadır. Özellikle iklim değişikliği, pandemi ve ekonomik krizler gibi çağdaş sorunlarla mücadelede sıkça başvurulan yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde afet bağlantılı sorunların çözülmesinde, ülkelerin aldıkları önlemlerin ve uluslararası yardım kuruluşlarının katkılarının yetersiz kaldığı kabul edilmektedir. Afete hazır olma yetkinliği, bireylerin ve toplulukların yaşayabilecekleri riskler konusunda daha fazla sorumluluk alması gerektiğini tanımlayan 'toplumsal dirençlilik (community resilience) terimi ile eşdeğerdir (Norris vd. 2008; Cheshire, 2015).

Sorumluluk alma aşamasında tamamen gönüllülük esasıyla bir araya gelinerek sivil örgütlerin oluşturulması ile devletlere önemli bir güç kaynağı da sağlanmıştır. Gönüllüler, içinde yaşadıkları toplumun özelliklerini tanır, ihtiyaçlarına göre hareket eder ve etkin müdahale ile hızlı hareket ederek sorunlarla başa çıkabilirler. Bu bağlamda gönüllüler tarafından bir araya gelinerek, ortak hedefler doğrultusunda çalışmalar yapmak üzere oluşturulmuş yapılanmalarının önemi her geçen gün daha belirgin olmaktadır (Pearce 2003, Aydemir 2021).

Kobe depremi (1995) sonrasında Japonya'nın afet yönetimi anlayışında yaşanan dönüşüm, sivil toplum kuruluşlarının (STK) kriz yönetimindeki rolünü ve etkisini önemli ölçüde artırmıştır. Kobe depreminden alınan dersler, Japon hükümetinin afet yönetimindeki yaklaşımını değiştirmiş, sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi ve profesyonelleşmesi konusunda önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. 2011'deki Tohoku depremi, Japonya'nın kriz yönetimi konusunda geçirdiği bu evrimin önemli bir sınavı olmuştur. O dönemde, sivil toplum kuruluşlarının profesyonelce organize olmuş yapıları ve kriz deneyimleri sayesinde, deprem sonrasında hızlı bir şekilde müdahale etmişlerdir. Bu değişiklikler, özellikle Tohoku depreminde görüldüğü gibi, afetlere müdahale süreçlerinde hızlı ve etkili bir yanıt verme yetkinliğinin artırılmasında belirleyici olmuştur (Leng 2015, Yurteri 2023).

Şili'nin afetlere karşı geliştirdiği yaşam biçimi ve "deprem kültürü" kavramı, doğal felaketlere karşı toplumsal bilincin ve dayanıklılığın nasıl şekillendirildiğini ve sürdürülebilir bir yaşam tarzının nasıl benimsenebileceğini anlamamıza yardımcı olan önemli bir örnektir. Şili, tarihsel olarak büyük depremler yaşamış bir ülkedir ve bu tür felaketlere karşı geliştirilen toplumsal tutum ve stratejiler, zamanla "deprem kültürü" adını alacak şekilde evrilmiştir. Şili'nin deprem kültürü, sadece afetlere karşı alınan fiziksel önlemlerle değil, aynı zamanda toplumsal bilinçlenme, sosyal dayanışma, eğitim ve afet sonrası iyileşme süreçlerinin de bir arada şekillendiği bir yaklaşımdır. Bu kültür, afetlere karşı daha dirençli ve uyumlu bir toplum yaratmaya yönelik bir strateji olarak,

hem geçmişteki büyük felaketlerden alınan derslerin hem de toplumsal bilinçlenmenin ürünüdür (Yolcu ve Bekler 2020).

17 Ağustos Depremi toplumun birlikte hareket etme, dayanışma, mücadele etme gücünü ortaya çıkarmıştır (Gül, 2021, Eyidoğan, 2023). Arama-kurtarma çalışmalarındaki insan üstü fedakarlık ve dayanışma, depremzedelerin yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması sırasında da devam etmiştir. Benzer şekilde 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde de gönüllüler çadır kurulumu, gıda kolisi ve malzeme dağıtımı, depo düzenleme, lojistik tasnifi, insani yardım ve psikososyal destek gibi o anda ihtiyaç duyulan pek çok konuda katkılar sağlamışlardır (Balta vd,2023; Karahan,2023; Doğru 2024). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremlerden önce 624 bin olan AFAD gönüllü sayısının, afet sonrası devam eden süreçte 1 milyon 390 bine çıktığı ve 36 bin 527 gönüllünün deprem bölgesinde yer alarak yardım faaliyetlerine katıldığı belirlenmiştir (TRT Haber, 2023).

Afetlere karşı toplumsal dayanışmanın önemini bir kez daha gözler önüne sermiş "mahalle" ve "mahallelilik" kavramlarının, afetlere dirençlilik açısından kritik bir rolü olduğu adeta kanıtlanmıştır.

Belediyeler, afet ve acil durumlar için önceden hazırlıklı olma noktasında kritik bir rol üstlenir. Afet yönetimi sadece merkezi hükümetin değil, yerel yönetimlerin de sorumluluğunda olan bir konu olduğu için, belediyeler tarafından oluşturulan yerel afet grupları, afetlere hazırlık, müdahale ve sonrasındaki iyileşme süreçlerinde büyük bir avantaj sağlar (Yeşildal, 2020).

Mahalle sakinlerinin bir araya gelerek afet eğitim süreçlerine katılımı ve bu tür tatbikatların düzenlenmesi, sadece afetlere karşı fiziksel bir hazırlık değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve psikolojik desteğin güçlendirilmesi açısından büyük bir fayda sağlar. Bu süreç hem afet sırasında hem de sonrasında, toplumsal bağları güçlendiren, yardımlaşmayı teşvik eden ve kırılgan grupların ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran bir yapıyı oluşturur. Bu tür bir toplumsal bilinç, afetlerin etkilerini azaltmanın yanı sıra, toplumun genel dayanıklılığını artırır (TMG, 2022).

Yerel yönetimlerin tamamı, afet yönetimi konusunda kendi sorumluluklarını yerine getirebilmek için hem yasal hem de ulusal düzeydeki planlarla uyumlu bir biçimde hareket etme yetkisini taşır. Belediye yönetimleri, afetler konusunda hazırlık yapmak, riskleri azaltmak, kriz anlarında hızlı müdahale etmek ve sonrasında toplumu iyileştirmekle yükümlüdür. Bu yerel düzeydeki çalışmalar, ulusal afet yönetim yetkinliğinin güçlendirilmesine ve Türkiye'nin genel afet dayanıklılığının artırılmasına katkı sağlar. Afet risklerinin azaltılması, toplumsal dayanıklılığın artırılması ve özellikle yaşlılar ile engelliler gibi kırılgan grupların güçlendirilmesi, afetlere karşı dirençli bir toplum oluşturulmasının temel unsurlarıdır. Bu, sadece yerel yönetimlerin değil, tüm toplumun kolektif sorumluluğudur. Mahalledeki dayanışma, karşılıklı yardımlaşma ve destek yapılarının güçlendirilmesi, afet anında ve sonrasında en büyük güvenceyi sağlar. Mahalle sakinlerinin birbirine sahip çıkması, afetlerin yaratacağı yıkımı en aza indirirken, toplumsal dayanışma ve güveni de artırır. Bu türden bir güç birliği, afetlerin uzun vadeli etkilerini azaltacak ve toplumun afetlere karşı daha hazırlıklı olmasına yardımcı olacaktır (Özler 2023).

Afet yönetimi, sadece resmi kurum ve kuruluşların çabalarıyla değil, toplumun etkin katılımı ve desteğiyle daha başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda, toplumun afetlere hazırlık ve müdahale süreçlerine dahil edilmesi, afet zararlarının azaltılmasında hayati bir rol oynar. Toplum afet gönüllüleri (TAG) ve mahalle afet gönüllüleri (MAG) gibi sistemlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, bu hedef doğrultusunda önemli bir adımdır (Ergünay, 2008).

Önceki çalışmalardan (örn., Gerdan 2019, Özler 2023, Özyetgin vd 2023) farklı olarak, Mahalle afet gönüllüleri (MAG) yapılanmasının afet yönetimi sürecine katkıları ve kentin en küçük unsuru olan mahalle özelinde dirençli kentler yaratılmasına katkıları ele alınmıştır. MAG yapılanması bir çok yayına konu olmuştur (örn., Ergünay 2008, Aslan 2023, Usta ve Uluggergerli 2024) çalışmalar genelde afet anında erkenden yapılabilecek yardımlara odaklanmaktadır. Bu çalışmada ise MAG'nin hem afet öncesi hem de afet sonrası sağlayabileceği dayanışma örgütlenmesi ile direnç ve sürdürülebilirlik açısından ele alınmıştır.

1.1. Dirençlilik ve Sürdürülebilirlik Kavramları

Dirençlilik (resilience) kavramı, tarihsel olarak farklı disiplinlerde ortaya çıkmıştır ve zamanla farklı alanlarda değişen anlamlar kazanmıştır. 21. yüzyılın başlarında dirençlilik kavramı, şehir planlaması, afet yönetimi, toplumsal çalışmalar gibi birçok alana yayılmıştır. Dirençlilik, bir sistemin, topluluğun ya da bireyin beklenmedik bir tehdide veya afete maruz kalması durumunda, bu tehdidin yol açtığı olumsuz etkilerle başa çıkabilme, uyum sağlayabilme ve toparlanabilme yetkinliğini ifade eder. Bu kavram, özellikle afet yönetiminin, sürdürülebilir

kalkınma ve kentsel planlama gibi disiplinlerde kritik bir önemi vardır. Dirençli bir toplum ve mekân oluşturmak, afet riskini azaltma ve yönetim stratejilerinin temel hedefleri arasında yer alır (Özyetgin Altun 2023).

Sürdürülebilirlik, ekolojik, ekonomik ve toplumsal sistemlerin uzun vadeli sağlık ve dengeyi koruyacak şekilde yönetilmesine vurgu yapar. Sürdürülebilirlik, uzun vadeli dengeyi ve uyumu hedeflerken, dirençlilik, değişime ve krizlere karşı dayanıklılığı ve adaptasyonu vurgular. Bu iki kavramın birbirini tamamlayıcı özellikler taşıdığı söylenebilir (Ercoşkun 2012).

1.2. Dirençli Kent

Kentsel dirençlilik, sürdürülebilir kentleşmenin yalnızca bir boyutu değil, aynı zamanda bunun başarılmasını sağlayan bir zemin olarak görülmelidir (Meerow ve Newell, 2019, Shamsuddin 2020). Gelecekte, kentlerin dirençlilik yetkinliklerini artırmak için daha bütünsel, kapsayıcı ve adil yaklaşımlar geliştirilmesi gerekir (Öztürk, 2018; Kaya, 2019, Görmez, 2020; Şahin ve Çelik, 2020; Demir ve Yılmaz 2021).

Dirençlilik, kentlerin doğal çevrelerinin ve altyapılarının bu tür değişimlere karşı güçlü ve esnek olmasını sağlar. Yani, afetler, iklim değişiklikleri veya diğer olumsuz durumlar karşısında, altyapının ve ekosistemin hızla toparlanabilmesi ve düzgün bir şekilde işlev göstermesi gerekir. Bu bağlamda, dirençli kentler sadece sürdürülebilirliği sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bu tür krizlere karşı da güvenilir ve güvenli yaşam alanları sunar (Eren, Gündüz 2024). Gelecekte, kentlerin dirençlilik yetkinliklerini artırmak için daha bütünsel, kapsayıcı ve adil yaklaşımlar geliştirilmesi gerekir. Günümüzde akıllı kentler gelişen teknolojiyle birlikte, coğrafi bilgi sistemleri (CBS), kameralar, sensörler gibi anlık bilgi verebilen birçok cihazla taranabilmektedir. Elde edilen bu büyük çapta veriler belediyeler, teknoloji firmaları ve afet yönetimiyle ilgilenen kurumlar arasında paylaşılarak, yapılacak analizler sonrası ortaya çıkacak verilerle afet ve acil durum yönetimi alanında kullanılması daha etkin ve hızlı müdahaleyi sağlayacaktır (Yaman, Çakır 2018).

Kentsel direnç yönetimi toplum ve teknoloji üçayağı üzerine oturmalıdır. Şehirlerin dirençliliğini artırmak için;

- a) Uzun vadeli stratejik planlama yapılmalı.
- b) Yerel yönetimler ve topluluklar arasında güçlü bir iş birliği sağlanmalı.
- c) Yenilikçi teknolojilerden faydalanılmalı ve doğal kaynakların etkin yönetimi sağlanmalıdır.
- d) Halkın bilinç düzeyi artırılarak toplumsal dayanışma güçlendirilmelidir.

Dirençli kentler, yalnızca krizlere dayanıklı olmakla kalmaz; aynı zamanda bu süreçlerden güçlenerek çıkmayı başaran sürdürülebilir şehirlerdir.

Yerel yönetimler, kentsel dirençliliğin artırılmasında en kritik aktörlerdir. Risklerin azaltılmasında, kentsel planlama, altyapı yatırımları, toplum katılımı ve yenilikçi teknolojilerin kullanımı önemli araçlardır.

1.3. Dirençli Toplum

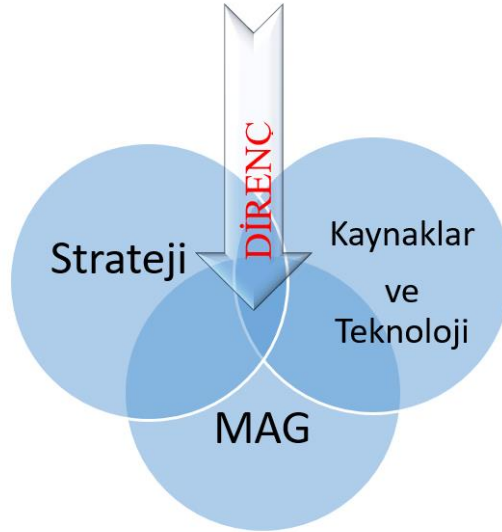
Türkiye’de afetlere karşı dirençli toplum faaliyetler, 1999 yılında meydana gelen ve Marmara bölgesini derinden sarsan Cumhuriyet döneminde yaşanan tahribatı ile büyük afetler olan depremler (İnmez, 2005; Doyran 2023) sonucunda ele alınarak geliştirilen, uygulanmaya çalışılan bir süreç olarak göze çarpmaktadır.

Dirençli toplum ve buna bağlı olarak dirençli kent olgusunu, Yerel Yönetimlerin (YY) oluşturacağı strateji çerçevesinde, erişilebilen kaynakların ve teknolojinin (KT) kullanımını içeren bir denklem ile açıklayabiliriz.

Dirençli toplum ve Dirençli kent inşa etmek için, toplumsal düzeyde afetlere dirençliliği, dayanıklılığı arttırmak için mahalle afet gönüllülerinin aktif bir şekilde sürece dahil edilmesi çok büyük önem taşımaktadır. Burada dirençliliği oluşturan etmenlerin, yerel yönetimlerin stratejik çalışmalarında yer alan Mahalle Afet Gönüllüleri’nin günümüz teknoloji ve kaynakları ile desteklenmesidir.

Dirençlilik = MAG (Mahalle, Gönüllülük) + YY (Strateji) + KT (Teknoloji, Kaynaklar)

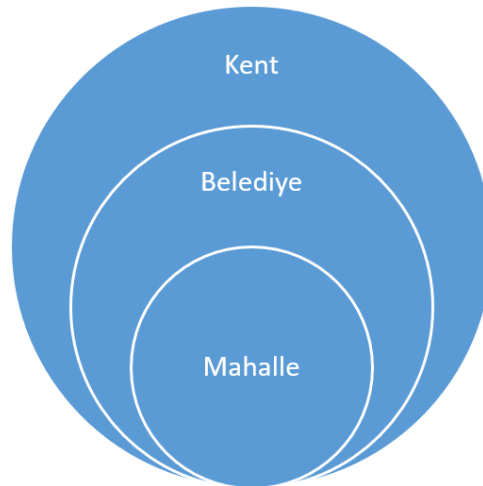
Burada ilk bileşen MAG mahalle ve gönüllülük kavramlarına bağlı bir fonksiyondur; ikinci bileşen YY, yerel yönetimleri tanımlar ve strateji ile katkı koyar. Son bileşen KT ise teknoloji ve erişilebilen kaynakların katkısını tanımlar. Tanımlanan üç bileşen, birlikte direnç kavramı için gerekli temel desteği ortaya koyar (Şekil 1).

Şekil 1: Direnci oluşturan bileşenler

İncelemeyi ilk bileşen üzerinden yürütürsek bu üç kavram, toplumsal dayanışma, yerel katılım ve afetlere hazırlıklı olma çerçevesinde şekillenmektedir. Bu üç kavram, birbirlerini tamamlayan ve güçlendiren dinamikleri içerir.

Afetler sırasında mahallelerdeki komşuluk ilişkileri, hızlı müdahale ve yardımlaşma açısından kritik rol oynar. Afetlerde ilk 72 saat çok önemlidir. Bu süreçte ilk yardım mahalleli tarafından sağlanacaktır. Literatüre baktığımızda ilk müdahale ekipleri olarak ifade edilmekte olduğu da görülmektedir (Doğru, 2024). Mahalle düzeyinde gönüllülük, komşular arasında yardımlaşmayı, afetlere hazırlık eğitimlerini ve kriz anlarında organize müdahaleyi güçlendirebilir. Gönüllülük esasına dayalı MAG gibi yapılar, mahallelerde topluluk dayanışmasını artırırken, bireylerin afetlere karşı bilinçlenmesini sağlar. Bu ilişki, afetlerin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması için güçlü bir yerel mekanizma yaratır. Mahalle, kentsel alanlara ilişkin bir kavram olarak, yerleşim yerlerinin en küçük idari birimi ve kentsel alanın temel yapı taşıdır. Kentsel mahalle, kent içinde belediye sınırları içinde yer alır ve idari bir konumdadır (Şekil 2). Köy mahallesi ise kırsal alanda yer alan küçük yerleşim yerlerinin idari statüsünü ifade eder. Büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki kırsal mahalleler, geçmişte köy statüsünde olan ancak büyükşehir yasasıyla mahalle statüsüne dönüştürülen, kırsal niteliği devam eden yerleşim yerleridir. Bu mahalleler, kentsel alan sınırları içinde bulunmakla birlikte, yaşam biçimi ve mekânsal özellikleri açısından kırsal karakterlerini koruyabilirler. Bu bağlamda, mahalle kavramı hem kentsel hem kırsal yerleşim yerlerini ifade eden bir idari birim olarak, mekânsal ve toplumsal planlamanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Kavruk, 2024). Bu tanım ışığında kırsal alandaki yerleşim yerlerindeki mahalleler afet sırasında en son bilgi alınan yardım ulaştırılan yerler konumundadır. Afet sonrasında kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmaktadırlar. MAG yapılması olmadığında, eğitimsiz kişilerce yapılacak kurtarma çalışması ve yardımlar yarardan çok zarara yol açacaktır.

Şekil 2. Basitleştirilmiş kent - mahalle ilişkisi

Afetlere karşı hazırlık ve dirençlilik, hükümetin veya kurumların tek başına yapabileceği bir şey değildir. Halkın katılımı, afet yönetiminin her aşamasında, planlamadan eğitime, yardım organizasyonlarından kriz yönetimine kadar hayati bir rol oynar. Bu anlamda örnek alınabilecek çalışmalar mevcuttur. İstanbul AFAD Güvenli Yaşam, Mahalle Afet Gönüllüleri, yerel yönetimler ve halkla yapılan bölgesel risk envanter çalışmaları, dirençlilik, sosyal dayanışmayı güçlü kılan uygulamalardır (Okay ve diğ. 2015, 2016).

Gönüllülük, bireylerin herhangi bir maddi kazanç beklentisi olmaksızın; hem bireylerin hem de toplumun gelişimine katkı sağlamak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmasını ifade eder. Bu bağlamda, gönüllülüğün yaratmış olduğu faydalar iki boyutta ele alınabilir: bireysel faydalar ve toplumsal faydalar. Bireysel düzeyde, gönüllülük kişisel tatmin, sosyal bağların güçlenmesi, beceri geliştirme ve kişisel gelişim gibi olumlu etkiler yaratır. Toplumsal açıdan ise dayanışmayı, sosyal bütünleşmeyi, toplumsal sorumluluğun artmasını ve ortak sorunlara çözüm üretilmesini teşvik eder. Sonuç olarak, gönüllülük hem bireylerin yaşam kalitesini artıran hem de toplumların sosyal yapısını güçlendiren önemli bir unsur olarak evrensel bir değer taşır (Aslan, 2023).

Gerdan ve Özdemir (2017)'in çalışması, yerleşme ünitesi analizi, halkın katılımını ve yerel yönetimlerle iş birliğini içeren önemli bir toplumsal ve afet odaklı yaklaşımı temsil etmektedir. Çalışmada, mahalle sakinlerinin yaşadıkları çevredeki tehlike ve riskleri gözlemsel olarak deneyimlemeleri ve bu süreçte halkın ve yöneticilerin birlikte çalışması, afet yönetimi ve yerel planlamada katılımcılığın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Halkın etkin olarak yer aldığı süreçler, sorunların daha doğru tanımlanmasını, çözümlerin daha etkili olmasını ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesini sağlar. Bu tür bir katılımın sağlanması, halk ve yöneticiler arasındaki diyalogun geliştirilmesi ve ortak karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi açısından kritik bir adımdır (Özyetgin Altun 2023).

MAG; afet anında halkın kendi oturduğu yer ve yerelinde organize olma biçimidir. Bu yöntem halkın afet yönetim ve müdahale süreçlerinin tamamına katılımını hedefler. MAG, afet öncesinde halkın bilgilendirilmesi, afet farkındalığının oluşturulmasına katkı sunar. Afet gönüllüleri ile dirençli mahalle, dirençli toplumun hayata geçirilmesi afet yönetim süreçleri ile ilgili mahallesinde yaşayan vatandaşın bilgilendirilmesi hedeflenmiştir. Gönüllülere, “Afet bilinci, afete hazırlık, afet psikolojisi, yangına müdahale ve söndürme, arama-kurtarma, telsiz/haberleşme” eğitimleri verilmektedir. Eğitimleri eksiksiz tamamlayan gönüllülere enkaz sahasında iş ve işlemler uygulamalı olarak aktarılmaktadır. Gönüllü ekibi Sağlık İl Müdürlüklerinde Temel İlk Yardım eğitimlerini uygulamalı olarak almaktadır. MAG temel eğitim programını tamamlayanlar afet gönüllüsü olurken ileri safhaya devam etmek isteyenler AFAD akreditasyon sınavına girerek başarı sağladıkları takdirde kentsel arama kurtarma ekibi olmaya ve AFAD görevlendirmesiyle afetlere müdahale etmeye hak kazanırlar (Usta, Uluggerli 2024).

1.4. MAG ve Kentsel Dirençlilik İlişkisi

Mahalle direncini güçlendirmek kendi kendine yeter hale getirmek ilk amaçlardandır. Afet dirençliliği, afetin olumsuz sonuçları ile baş edebilme, problem çözebilme veya duruma adapte olabilme pratiğine bağlıdır. Dirençlilik, yalnızca afetlere karşı fiziksel bir hazırlıklı değil, aynı zamanda toplumsal bir dayanıklılığın oluşturulmasıyla da sağlanabilir. Bu da, halkın planlama ve karar-destek süreçlerine etkin katılımını gerektirir.

Her kentimiz için yaşayanlarının afet farkındalığının oluşturulması, afet öncesi, sırası ve sonrasında neler yapması gerektiğini bilmesi büyük önem taşımaktadır. Afet anında herkesin kendi oturduğu yer ve yerelinde organize olma biçimi olan MAG, dirençli toplum ve kentlerin oluşumunun önemli bir paydaşıdır. Kentler, artan nüfus yoğunluğu ve doğa kaynaklı afet riskleri karşısında daha kırılgan hale gelmiştir. Dirençli kentler oluşturmak, yalnızca fiziksel altyapıyı güçlendirmekle değil, aynı zamanda toplumu afetlere hazırlıklı hale getirmekle mümkündür. Bu bağlamda MAG, yerel düzeyde afet yönetiminde önemli bir konumdadır. MAG, toplumun afetlere karşı bilinçlendirilmesi, müdahale yetkinliğinin artırılması ve mahalle düzeyinde hızlı iyileşme süreçlerinin sağlanmasında etkin bir model sunar. Depremlerin etkisini azaltacak kentleşme biçim ve mevzuatlarını başarılı biçimde gözden geçirmek, düzenlemek kadar toplumun kesimlerini deprem anlayışında harekete geçirmek de önemlidir. MAG eğitimine katılanların bu farkındalığı çevresinde yaygınlaştırabilmesi için MAG sürecinin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (Usta ve Uluggerli 2024).

Dirençli kentlerin inşasında toplum temelli afet yönetimi (TTAY) yaklaşımı, yerel halkın etkin katılımını esas alır. Bu yaklaşım, afet yönetimini yalnızca kurumsal bir görev olmaktan çıkarıp topluma yayar. MAG bu çerçevede: “Toplumun güvenlik algısını artırır. Sosyal dayanışmayı güçlendirir. Afet eğitimlerini tabana yayar. Yerel kaynakların etkin kullanılmasını sağlar.” (Usta ve Uluggerli 2024) Toplum Dirençliliği kültürünü geliştirmek açısından Hyogo Eylem Planı ve Sendai Eylem Planı büyük önem taşımaktadır. Bu planlara göre ülkeler, toplumun tüm kesimlerinde afet direnci kültürünü oluşturmayı, sosyal dayanışmayı sağlamayı önemser. Temel afet bilinci

ve afet direnci eğitimleri toplumun tüm kesimlerine verilmelidir. Dayanışma kültürünü geliştirmesi, güvenlik algısının artması adına afet gönüllülüğü faaliyetleri ve bu konuda yapılan projelerin teşvik edilmesi önemlidir (Varol, Kırıkkaya, 2017).

2.TARTIŞMA

MAG, doğa kaynaklı afetler ve kriz durumlarında yardım sağlamak amacıyla gönüllü olarak sorumluluk alırlar. Gönüllülerin sahadaki katılımları, doğru yönetilmediği veya uygun destek sağlanmadığı, doğru planlama yapılmadığı takdirde çeşitli sorunlara yol açabildiği görülmektedir. Bu sorunlardan öne çıkanlar izleyen biçimde sıralanabilir;

- a) Kriz ve felaket durumlarına müdahale etmeye çalışırken karşı karşıya kaldıkları afetle ilgili eğitimi almış ama yeteri kadar tatbikat yapmamış olabilirler. Gönüllüler, ilk yardım eğitimi veya güvenli tahliye prosedürleri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadan bir afet bölgesine gittiklerinde; hem kendileri hem de yardım etmeye çalıştıkları insanlar için tehlike oluşturabilirler.
- b) Deprem, sel, yangın gibi felaketlerde, gönüllüler travma geçiren, kayıp yaşayan ve duygusal olarak yıkılmış insanlarla karşılaşır. Bu tür durumlar, gönüllülerin duygusal tükenmişlik yaşamasına yol açabilir. Uzun süreli kriz durumları, gönüllülerin ruhsal sağlığını olumsuz etkileyebilir.
- c) Afet bölgelerinde gönüllüler, genellikle çok sayıda gönüllü ile birlikte çalışır. Organizasyon ve koordinasyon eksiklikleri nedeniyle gönüllülerin müdahale çabaları verimsiz olabilir. Gönüllüler, yönlendirme eksiklikleri ve karışıklık nedeniyle ciddi zaman kaybı yaşayabilirler.
- d) Afet bölgelerinde; tehlikeli koşullar, yıkılmış yapılar, kopan elektrik hatları gibi tehlikelerle karşılaşılabilir. Bu durum, gönüllülerin hayatını riske atabilir.
- e) Gönüllülerin, afet bölgesindeki kültürel dinamiklere ve toplumsal yapıya dair yeterli bilgi birikimi olmayabilir. Bu eksiklik, gönüllülerin yerel halkla iletişim kurarken yanlış anlamalarına veya hassasiyetlere saygısızlık göstermelerine yol açabilir. Kültürel farklılıkların göz önünde bulundurulmaması, gönüllüler ile afet mağdurları arasında güvensizlik yaratabilir.
- f) Afet bölgelerinde gönüllüler, uzun saatler boyunca fiziksel olarak zorlu şartlarda görev yaparlar. Yıkılmış binalardan enkaz kaldırmak, tıbbi yardım sağlamak ya da yardım malzemelerini taşımak gibi işler oldukça yorucu olabilir ve büyük bir fiziksel yük oluşturabilir. Yorgunluk, dikkat dağılması beraberinde kaza yapma gibi sorunlara yol açabilir.

MAG, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma açısından son derece değerli bir rol oynamakla birlikte, bu tür faaliyetlerin olası olumsuz yanları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

MAG doğru eğitim alması, afet bölgesinde etkili bir koordinasyon sağlanması, güvenlik önlemleri alınması, gönüllülerin psikolojik ve fiziksel olarak desteklenmesi, bu olumsuz yanların minimize edilmesine yardımcı olacaktır. Gönüllülüğün uzun vadede etkili olabilmesi için, gönüllülerin doğru şekilde eğitilmesi, yerel yönetimlerin, devlet kurumlarının afetler öncesi eğitim/tatbikat/hazırlık alanlarında sorumluluklarını titizlikle yerine getirmesi gerekmektedir. Gönüllülük, sağlıklı bir toplum yapısı için önemli bir araç olsa da, olumsuz yanlarının farkında olmak ve bunları minimize etmek için düzenlemelerin gecikmeden yapılması önemlidir.

3. SONUÇLAR

MAG, hayatın akışına aykırı olan, değiştiren, zorlaştıran, olağan hayatı aksatan olaylar karşısında toplumun yaşamını sürdürebilme ve gelecekte yaşanabilecek benzer durumlara hazırlıklı olma yetkinliğini arttıracaktır. Bu gönüllülük uygulaması “toplumsal dayanıklılık” ya da “toplumsal dirençlilik” kavramlarının içerisinde kendisine yer bulmalıdır. Bireylerin, yeteneklerini, becerilerini geliştirmeye yardımcı olan MAG; Afetlere karşı dirençliliği artırmak için toplumların, felaketlere karşı hazırlıklı olmalarını sağlayıp kriz anları sonrasında, esenlik içerisinde bir toplumsal düzen kurmayı ve bu düzenin sürekliliğini sağlamayı da kapsar. Bu süreç, çok yönlü ve sürekli bir hazırlık, eğitim ve iş birliği gerektirir.

En küçük afet birim olarak görülmesi gereken mahallelerde “Mahalle Afet Planlarının” hazırlanmış olması, her mahallede afet durumunda en yakın tahliye merkezlerinin biliniyor olması felaketlerin daha az hasarla atlatılmasını sağlayacaktır. Afet eğitimi almış bir birey, sadece afet öncesinde gerekli hazırlıkları yapmakla kalmaz, aynı zamanda afet anında doğru kararlar alıp soğukkanlılıkla hareket edebilir ve afet sonrasında hızla toparlanarak hem kendisine hem de çevresine destek olur. Bu tür bireylerin sayısının artması, bireysel dirençliliği toplumsal düzeye taşır ve böylece daha güvenli, bilinçli ve koordineli bir afet yönetim sisteminin oluşmasını sağlar. Afet bilinci, bireyden topluma yayılan bir dayanıklılık ağı kurarak, toplumun tüm katmanlarında etkili bir dönüşüm yaratır.

Sonuç olarak, MAG gibi toplum temelli yaklaşımlar, yalnızca afet sonrası müdahale değil, afet öncesinde toplumu bilinçlendirme ve dayanışma kültürü oluşturma açısından da kritik bir önem taşırlar. Daha dirençli ve sürdürülebilir kentler için kilit görev üstlenecek mahalleyi afetlere hazır hale getirecek MAG ekiplerinin yaygınlaştırılması yerel yönetimlerce desteklenmesi gerekmektedir.

TEŞEKKÜR / ACKNOWLEDGEMENT

Çalışmanın derlenmesi aşamasında bilgilerinden yararlandığımız, Mahalle Afet Gönüllüleri Acil Müdahale Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin Karadayı ve yönetim kurulu üyesi Nilüfer Kurt'a teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Altun, A. Ö. (2023). Dirençli toplum yaklaşımında “Bilinç” olgusu ve kent planlama ile ilişkisi. *Resilience*, 7(1), 93-110.

Aslan, H. (2023). Gönüllülük Alanında Kullanılan Temel Teoriler ve Gönüllü Faaliyetlerde TeoriPratik İlişkisi. *Current Perspectives in Social Sciences*, 27(1), 1-10.

Aydemir, A. (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 387-394.

Balta, G. K., Mengü, E., & Yaman, Ö. M. (2024). 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde sosyal hizmetlerin sivil örgütlenmesi ve işleyişi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1-Deprem Özel Sayısı-), 261-291.

Cheshire, L. (2015). ‘Know your neighbours’: disaster resilience and the normative practices of neighbouring in an urban context. *Environment and Planning A*, 47(5), 1081-1099.

Demir, A., & Yılmaz, B. (2021). Kentsel direnç planlamasında iş birliği: Aktörler arası iletişim ve stratejik yönetim. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57(1), 45-68.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/erciyesiibd/issue/64702/882037>

Doğru, S. (2024). Afetlerde Gönüllülüğün Gerekliliği ve Önemi. *Afetlerde Gönüllülük*, 55-70.

Doğru, S. (2024). Afet Risk Algısının Afet Gönüllüsü Olma Tutumu Üzerine Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3), 1185-1193.

Doyran, M. (2023). 1939 ve 1992 Yıllarında Meydana Gelen Depremlerin Cumhuriyet Gazetesi’ne Yansımaları. *Mavi Atlas*, 11(2), 321-334.

Eren, T., & Gündüz, H. (2024). Kent Dirençliliği Konusunda Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Resilience*, 8(1), 73-82. <https://doi.org/10.32569/resilience.1440796>

Ercoşkun, O. Y. (2012). A paradigm shift towards urban resilience. In *Green and ecological technologies for urban planning: Creating smart cities* (pp. 1-16). IGI Global

Ergünay, O. (2008). Afet yönetiminde kurumsal yapılanma ve mevzuat nedir. Nasıl olmalıdır, 20.

Gerdan, S. (2019). Bir Sosyal Sorumluluk Alanı Olarak Afet Eğitimleri. *International Journal of Management and Administration*, 3(5), 101-110.

Eyidoğan, H. (2023). Marmara ve İstanbul’da durum nedir?. *Bilim ve Gerçek*, 187.

Gül, M. (2021). “Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(44):1613-1619

Gerdan, S., & Özdemir, A. (2017). Afet zararlarının azaltılmasında toplum tabanlı gözlemsel mahalle tehlike analizi eğitimi: Kocaeli örneği. *Resilience*, 1(1), 11-19.

Görmez, K. (2020). Kentsel dirençlilik perspektifinden yerel yönetimlerin görevleri ve sorumlulukları. *DergiPark*. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/965984>

- İnmez, İ. (2005). Doğal afetlerin ekonomik etkisi: 17 ağustos 1999 Marmara depremi örneği (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Karahan, Ö. (2023). Altı Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremlerde Bir Çadırkentte Acil Afet Yönetimi: Gözlemler ve Deneyimler. Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni, (6), 56-67.
- Kavruk, H. (2024). Kırsal ve Kentsel Alanda Mahalle: Köylerde, Kent ve Kasabalarda, Büyükşehirlerde Mahalle Kavramı. SDE Akademi Dergisi, 4(1), 121-147.
- Kaya, F. (2019). Kent planlamada yeni bir yöntem önerisi: Kentsel dirençlilik endeksi. Resilience Dergisi, 5(2), 89-103. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/resilience/issue/64452/811875>
- Leng, R. (2015). Japan's civil society from Kobe to Tohoku: Impact of policy changes on Government-NGO relationship and effectiveness of post-disaster relief. Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies, 15(1), 1-23.
- Meerow, S., and Newell, J. P. (2019). Urban resilience for whom, what, when, where, and why?. Urban geography, 40(3), 309-329.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. American journal of community psychology, 41, 127-150.
- Okay, N., Fandoğlu, N., İlkaracan, İ., & Akalın, A. (2015). Mainstreaming Gender Sensitive Disaster Risk Management. Abstracting and nonprofit use of the material is permitted with credit to the source. Citation is allowed only with reference details. Instructors are permitted to print isolated articles for noncommercial use without fee. The authors have the right to republish, in whole or in part, in any publication of which they are an author or editor, and to make other personal use of the work., 783.
- Özler, M. (2023). Afet riski bulunan yerlerde afete karşı dirençlilikte belediyelerin rolü. Akademik İncelemeler Dergisi, 18(2), 421-443.
- Öztürk, M. (2018). "Kentsel direnç" kavramı üzerine: Dirençlilik teorisi bağlamında bir değerlendirme. YYÜ Kent ve Çevre Dergisi, 3(1), 25-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yykentcevre/issue/55330/733459>
- Özyetgin Altun, A. (2023). Dirençli Toplum Yaklaşımında "Bilinç" Olgusu ve Kent Planlama ile İlişkisi. Resilience, 7(1), 93-110. <https://doi.org/10.32569/resilience.1201356>
- Pearce, L. (2003). Disaster management and community planning, and public participation: how to achieve sustainable hazard mitigation. Natural hazards, 28, 211-228.
- Shamsuddin, S. (2020). Resilience resistance: The challenges and implications of urban resilience implementation. Cities, 103, 102763.
- Şahin, D., & Çelik, R. (2020). İklim değişikliğine karşı kentsel dirençliliğin sağlanması ve ekonomik boyutu. İdeal Kent Dergisi, 12(3), 155-178. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/56755/674463>
- TMG, (2022) Tokyo Metropolitan Government, Tokyo Metropolitan Government Disaster Prevention Guide Book. Tokyo: Miyajima Printing Co., Ltd, https://www.bousai.metro.tokyo.lg.jp/content/e_book_03/guide-english/pdf/guide-english.pdf
- TRT Haber. (2023, 31 Ocak) Deprem sonrası AFAD gönüllü sayısı ikiye katlandı. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/deprem-sonrasi-afad-gonullu-sayisi-ikiye-katlandi-757377.html>
- Usta A. ve Uluggergerli E. U. (2024, Ekim). Mahalle Afet Gönüllüleri ve Datça örneği, [Bildiri Sunumu] 21. Türkiye Jeofizik Kongre ve Sergisi, MTA. Ankara.
- Usta, A. ve Uluggergerli, E. U. (2024, Mayıs). Mahalle afet gönüllüleri Çanakkale ve Edirne örnekleri [Bildiri sunumu]. Trakya üniversitesi 1.ulusal Edirne Sempozyumu, Edirne

Usta, A., Uluggerli, E.U., (2024 Aralık). Mahalle Afet Gönüllüleri; Kentsel Dirençlilik/Dayanıklılık İlişkisi, [Bildiri sunumu]. 6.Uluslararası Dirençlilik Kongresi, Ankara.

Varol, N., & Buluş Kırıkkaya, E. (2017). Afetler Karşısında Toplum Dirençliliği. *Resilience*, 1(1), 1-9. <https://doi.org/10.32569/resilience.344784>

Yaman, M., & Çakır, E. (2018). Dijitalleşen Dünyada Akıllı Afet ve Acil Durum Uygulamaları. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1124-1138. <https://doi.org/10.15869/itobiad.399043>

Yeşildal, A. (2020). Doğal afetlerle mücadelede yerel yönetimlerin rolü ve kapasite sorunları: esnek şehir uygulaması. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 87-116.

Yolcu, M., & Bekler, T. (2020). Deprem kültürü ve farkındalık çalışmaları: şili ve elazığ depremlerinin karşılaştırılması. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 71-82..

Yurteri, B. N. Sivil Toplum Kuruluşlarının Japonya'nın Sosyal Politikalarındaki Önemi ve Tarihsel Gelişimi. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 107-120.